

УДК 336.1:351.86(477)

Шелудько С.А.¹

¹ докторант Державного податкового університету

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ ЯК ЧИННИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Управління фінансовою безпекою сучасної держави є діяльністю з виявлення, активізації та корекції глибинних механізмів суспільних відносин у фінансовій сфері з метою забезпечення солідаризації, визнання, поширення та захищеності об'єктивних фінансових цінностей в умовах історично сформованої відкритої соціально-економічної реальності. Це, зокрема, передбачає управління ризиками фінансової сфери, сукупність яких визначає середовище формування певного рівня фінансової безпеки. Серед таких ризиків провідне місце посідають фінансові, що здатні чинити негативний вплив на результативність бюджетної, податкової, митної та боргової політики уряду.

Природа фінансових ризиків достатньо однозначно визначається українським законодавством, відповідно до якого останні є чинниками, що можуть призводити до скорочення бюджетних надходжень, створювати потребу в додаткових бюджетних витратах, а відтак – провокувати зростання дефіциту бюджету та публічного боргу. Спеціальне дослідження економічної природи фінансових ризиків виявило наявність принаймні п'яти підходів до трактування цієї категорії: функціонального, структурного, управлінського, інституційного та системно-каузального [1, с. 341]. Відмінність між цими поглядами полягає, головним чином, у визначенні основного джерела та причин фінансових ризиків – від дисфункціональності органів публічної влади до структурних зрушень у національній економіці.

Не менш важливим є питання класифікації фінансових ризиків, оскільки ідентифікація, оцінювання ймовірності, прогнозування можливого впливу та розробка відповідних контрзаходів неможлива без попереднього встановлення типу загрози. Л. Синявська та І. Тофан пропонують класифікувати ризики за джерелом виникнення, характером впливу, походженням, ймовірністю та тривалістю впливу [2]. Натомість Д. Третяк і Н. Медведкова, ототожнюючи ризики публічних фінансів з фінансовими ризиками, пропонують виділяти макроекономічні, пов'язані з неадекватним контролем витрат, пов'язані з діяльністю суб'єктів державного сектору, ризики шахрайства й ухилення від сплати податків, пов'язані зі сферою сільського господарства та продовольчої безпеки, пов'язані з фінансовим сектором, пов'язані із соціальною сферою, пов'язані з недосконалістю підходів до аналізу результативності й ефективності бюджету програми, пов'язані з державним боргом і державними гарантіями, а також пов'язані з недостатньою прозорістю бюджету [3, с. 66]. З невеликими виключеннями,

цей підхід відповідає систематиці фінскальних ризиків, що їх застосовує наразі Міністерство фінансів України з метою оцінки ймовірності та впливу цих ризиків на показники державного бюджету. Серед неврахованих науковцями категорій, що згадуються в «Інформації про фінскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфінскальні операції) та їх вплив на показники державного бюджету у 2026 році», наявні такі, що пов'язані з невиконанням плану надходжень від приватизації державного майна, з прийняттям судових рішень, з ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та іншого характеру, а також з реалізацією проєктів державно-приватного партнерства [4].

Оскільки задачі управління фінансовою безпекою України в умовах повномасштабного вторгнення передбачають раннє виявлення потенційних загроз, доцільно розглянути ймовірність та ступінь можливого впливу основних фінскальних ризиків воєнного часу (табл. 1).

Таблиця 1 – Оцінка ймовірності реалізації фінскальних ризиків в Україні в 2024 – 2026 рр.

Фінскальні ризики	Ймовірність настання протягом:		
	2024	2025	2026
1. Макроекономічні, в т.ч.:	висока	висока	висока
– ведення бойових дій	–	висока	висока
– руйнування інфраструктури	–	висока	–
– блокування портів	–	середня	–
– демографічна криза	–	висока	висока
– зниження врожаю	–	висока	середня
– послаблення міжнародної підтримки	–	середня	середня
– зростання цін на енергоносії	–	середня	–
– недостатні ПП	–	–	висока
– глобальна економічна нестабільність	–	–	середня
2. СГ держсектору	висока	висока	висока
3. Державного боргу	висока	висока	висока
4. С/г та продовольчої безпеки	висока	висока	висока
5. Соціальної сфери	висока	висока	висока
6. Судових рішень	–	–	висока
7. Надходжень від приватизації	висока	висока	висока
8. Фінансового сектору	висока	висока	висока
9. Надзвичайних ситуацій	висока	висока	висока

Джерело: складено за даними [4].

З табл. 1 випливає, що основні категорії фінскальних ризиків у воєнних умовах пов'язані виключно з високою (більше 66 %) ймовірністю настання негативних наслідків, а їхній перелік є постійним – за виключенням ризиків, пов'язаних із прийняттям судових рішень, що були вперше виокремлені в прогнозі на 2026 рік, оскільки, за підрахунками Міністерства юстиції

України, станом на кінець 1 півріччя 2025 року права та інтереси держави оскаржуються в 64 справах у іноземних юрисдикціях і в 25 спорах на досудовій стадії, що загалом пов'язане з вимогами до України в сумі 660 млрд. грн.

У звіті на 2025 рік з'являється більш детальний аналіз та оцінка ймовірності підвидів макроекономічних фінансових ризиків, зокрема пов'язаних із веденням бойових дій, знищенням об'єктів виробництва та інфраструктури, блокування морських портів, несприятливими демографічними змінами тощо. Перелічене фактично належить до проявів екзистенційних потрясінь (в даному випадку, повномасштабного вторгнення), що обґрунтовує емерджентність фінансових ризиків як інтегрованої частини середовища управління фінансовою безпекою держави, що не лише спричиняє самостійний вплив, але й передає та підсилює дію інших чинників потенційних та реальних загроз безпеці в фінансовій сфері. Варто зазначити, що в прогнозі на 2026 рік окремі підвиди макроекономічних фінансових ризиків були переоцінені в бік зменшення ймовірності та потенційного впливу: зокрема, такі, що пов'язані з руйнуваннями, блокуванням портів і зростанням світових цін на енергоносії, було виключено з детального аналізу. Ймовірність зниження врожаю змінено на середню, проте додано два нових підвиди: ризик недостатнього надходження прямих іноземних інвестицій (високий) та ризик глобальної економічної нестабільності (середній), що підкреслює перспективний характер прогнозу належних фінансових умов для майбутнього повоєнного відновлення.

Отже, фінансові ризики як чинники фінансової безпеки України є не лише причинами бюджетно-податкової дестабілізації, але й системоутворюючими проявами глибинних викликів, що формують середовище управління фінансовою безпекою держави з урахуванням високої ймовірності їх реалізації та потребою ефективної протидії ним у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рябушка Л. Б., Кубах Т. Г., Павленко І. М. Сучасні підходи до управління фінансовими ризиками: методологія та практика. *Бізнес Інформ*. 2021. № 5. С. 339-348.
2. Снявська Л. В., Тофан І. М. Фінансові ризики як фактор дестабілізації економіки: сучасні погляди та тенденції. *Ефективна економіка*. 2025. № 4. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.69>.
3. Третяк Д., Медведкова Н. Управління фінансовими ризиками державного бюджету України в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2022. № 4 (221). С. 64-73.
4. Управління фінансовими ризиками: Звіти. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/zvity> (дата звернення: 07.10.2025).